

párosul. Alapja a takarmánytermesztés hiánya, a növénytermesztés és az állattenyésztés diszharmoniaja, tehát az extenzív földművelés." (190. l.) Ezt a definíciót bizonyára szorosabb kapcsolatba kell majd hozni a belterjesség-külterjesség kategóriák általánosabb meghatározásaival. (Vö. ERDEI Ferenc: A belterjességi fogalom közgazdasági—agrargazdasági értelmezése. Ethn. 1970. 2—4. sz.) Szükségesnek látszik az állattartás használati formáinak és termelékenységének vizsgálatából leszűrt jegyekkel való kibővítése is. A kérdés időszerűségének felismerése és első megközelítésének eredményessége maradandó érdeme a szerzőnek.

Anélkül, hogy a mű átfogó értékelésébe bocsátkoznánk, szükségesnek látunk még néhány megjegyzést tenni befejezésül. SZABADFALVI József igen kiterjedt anyagismerettel, a társtudományok eredményeit is felhasználva, elméleti igényekkel közelítette meg tárgyát. Az extenzív állattartás vizsgálatának időszerűségét mutatja, hogy a közgazdaságtan, agrárgazdaságtan művelői is csak az utóbbi időben láttak hozzá a külterjesség—belterjesség kérdésének tüzesebb elméleti vizsgálatához. Ilyen formán tehát ez a könyv messze túlmutat szűkebb tárgyán. Szerző olyan általánosításokig jut el, olyan lényeges gazdaságtörténeti kérdésekben foglal állást, mond véleményt, amelyek széles érdeklődésre tarthatnak számot. Ugyanakkor számos megoldandó problémára, hívja fel a figyelmet, több, lezártnak hitt vitában kezdeményez perújrafelvételt. Könyve komoly nyeresége a magyar állattartás irodalmának, anyagi kulturánk kutatásának, s bizonyára felkelti majd a társtudományok, mindenképp a gazdaságtörténet művelőinek figyelmét is.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

Papp Géza: A XVII. század énekelt dallamai.

Régi Magyar Dallamok Tára II.

Bp. 1970. Akadémiai Kiadó. 733 l. 6 faksimile.

A *Régi Magyar Dallamok Tára* 1958-ban megjelent sorozatnyitó kötetét 12 évi késéssel követi a II. kötet. CSOMASZ TÓTH Kálmán a *Nádor kódex* Ave Salutis Hostia dallamától a század végéig, pontosabban SZILVÁS-ÚJFALVI Anderkő Imre 1602-ben megjelent énekeskönyvéig (első, 1598-i kiadását csak bibliográfiai utalásokból ismerjük) veszi számba a XVI. század énekeit. Innét folytatja PAPP Géza könyve a következő, XVII. század dallamainak tárgyalását. Meggyőzően kifejtett okok miatt a szerző sem zárhatja a sort kronológiai szempontok szerint a század utolsó énekeskönyvével, NÁRAY György *Lyna Coelestis*-ével, hanem az 1704-i kiadású lőcsei énekeskönyv dallamainak felvételével fejezi be az anyag számbavételét; a következő énekeskönyv, KÁJONI *Cantionale Catholicum*-ának 1719-i (második) kiadása már nem szerepel. Ez az időhatár adja a dallamok törzsanagát, a jegyzeteket azonban sokkal továbbra is kiterjeszti, variánsokban szerepelnek a XVIII—XIX. századi dallamok is, a szerző Kovács Márk 1842—44-ben megjelent gyűjteményét jelöli meg végső határként, valójában azonban továbbmegy, ZSASSKOVSKY, KAPOSY, BOGISICH múlt századi munkái mellett KERSCH *Sursum Corda*-ja (1902), sőt HARMATH Artur—Sík Sándor ma is használatos művének sorszámainak is megkapjuk, mindenütt megemlíti szerző az egyes dallamok jegyzeteiben.

PAPP Géza könyvében 1—360 sorszámmal ellátva, 38 forrásból 505 dallamot ad közre. A rendszerezés elve a strofikus énekeknel a szótagszám, ezen belül kadenciák szerint követik egymást a dallamok. Függelékbe kerültek a strófászerkezet alapján nem rendezhető dallamok, melyek sorát a *Latekizmusi ének* címen ismert lakodalmi szórakoztató nyitja meg, NÁRAY dallamával.

A közlésnek nagy előnyére válik, hogy — ellentétben az I. kötet dallamaival — a szerző violinkulcsban közli a dallamokat, feltüntetve az eredeti kulcsot is, a custost azonban elhagyja, ezzel a könyv szélesebb rétegek számára is hozzáférhetővé válik.

A kötet megnyitó tanulmány nyolc fejezetben tárgyalja sub specie canticorum a XVII. századdal kapcsolatosan felmerülő problémákat, — nem egy közülük önálló tanulmányként is szerepelhetne, így mindjárt a legelső *Az ének szerepe a XVI. század magyar társadalmában* címet viselő. Ebben veszi számba néhány fennmaradt epikus énekünk között a században keletkezett vitézi énekeket is, Rákóczi Sámuel balladáját, *Megölték a Basa Pistát*, Kádár István énekét, melynek dallama fennmaradását a hosszú folklorizálódásnak köszönhetjük (17. l.). A bújdosó énekek, szerelmi líra után a templomi használatra szánt énekekről olvasunk, majd az újévi, balázs- és gergelynap kantációról, betlehemes játékok zárják a század énekes műfajainak sorát, megpróbálva „szerepüket megmutatni a kor emberének mindennapos életében” (38. l.).

A következő két fejezet a század dallamainak, — majd énekszövegeinek forrásait ismerteti. Míg az I. kötet dallamainak jelentős része a XVII. sőt XVIII. században került csak megörökítésre, a századból fennmaradt szövegek jelentettek csak támpontot, a II. kötet dallamainak zömét már a XVII. században megtaláljuk. A szerző ezt „a kottás kiadványok ritkaságával” magyarázza (39. l.), szerintünk KODÁLY megállapítása, hogy a nép nem is igényelte a hangjegyekkel ellátott énekeskönyveket, jobban megvilágítja a kérdést. A dallamok lelőhelyeinek felsorolása SZENCZI MOLNÁR Albert *Psalterium*ának említése után a *Cantus Catholici*vel kezdődik, a KISDI, SZELEPCHÉNYI féle kiadások mellett a SZEGEDI Ferenc Lénárt mecénásságához fűződő ugyancsak *Cantus Catholici* címet viselő énekeskönyv után ILLYÉS István és NÁRAY György művei zárják a század nyomtatott, dallamokkal ellátott énekeskönyveinek sorát. A *Cantus Catholici* mecénásai mellett mindenütt ismerteti PAPP Géza a szerzőket is, rövid életrajzokkal együtt, feltüntetve valóságát, vagy lehetséges forrásait is részletesen elemezve az 1651-i *Cantus Catholici* szerzőjének, SZÖLÖSY Benedeknek másik, szlovák nyelvű, *Pysne Katholické* című, 1655-ben megjelent művének egymással való kapcsolatát. A kéziratos gyűjtemények számbavétele, eredet, forrása, egymással való rokonsága és a következő két században való továbbélésével fejeződik be a dallamok forrásainak ismertetése. Sokkal bővebb ennél — már csak fent említett oknál fogva is — a szövegek lelőhelyeinek felsorolása, melyet a szerző a dallamokhoz hasonlóan ugyanolyan mikrofilológiai precizitással vesz számba.

Az *Énekeink strófaszervezete és ritmusa* című fejezet mind téziseivel, mind statisztikai összegezésével sok hasznos tanulságot nyújt azoknak, akik népdalaink és népénekeink ritmikájának, izo- vagy heteropodiájának összefüggéseit vizsgálják.

A *Dallamformák és dallamtipusok számbavétele* KODÁLY Zoltán és SZABOLCSI Bence megállapításaihoz nyújtanak újabb példákat újstílusú népdalaink korai kialakulásához, PAPP Géza összegezésében rámutat, hogy „az európai zenekultúrákban már régóta ismert dallamformálási elvet — az első sornak kvinttel magasabban való megismétlését és végül visszatérését — főleg cseh minták alapján, elsősorban az egyházi népének, a különféle vallásfelekezetek gyülekezeti éneke közvetítette a széles népretegekhez” (107. l.). A szerzőnek táblázatban közölt erre vonatkozó dallampéldájához három összehasonlítást találni még az *Acta Ethnographica* 1959. számában (Tomus VIII. fasciuli 1—2, 132 l. — ugyanott egy hangszeres példa is).

Megtalált dallamok című fejezetében mutat rá a szerző a csak szöveges feljegyzések századokkal később lejegyzett dallami azonosításának nehézségeire, sokszor megoldhatatlanságára, illetve elfogadhatatlanságára. Az I. kötet idevágó eredményeinek korrekciójával is itt találkozunk. Ennek a résznek dallamaiból elsősorban a *Vietorisz-kódex* trombitadallamából keletkezett *Hajnali nóta*, valamint a kerucsköltészet néhány darabja tarthat számot a folklór érdeklődésére. A fejezet utolsó bekezdésében a szerző összefoglalja a folklór jelentőségét a zenetörténeti kutatások számára: „... a régi magyar dallamkincs feltárásában a folklórnak hízagypótló szerepe van. A fenti adatok is arra mutatnak, hogy a XVII. századi zenénkről alkotott kép sem volna teljes, ha nem vennék figyelembe azokat a dallamokat, amelyek a korabeli ének- és dalszövegekhez kapcsolódnak” (160. l.).

A VI. fejezet időbeli összefüggésekre mutatott rá, a következő pedig *Énekelt dallamaink idegen kapcsolatai* címen a térbeli elterjedést vizsgálja, felvetve, ahol lehetséges, az eredet kérdését is. A gregorián mellett cseh, nagyobb számban német, szlovák és lengyel kapcsolatok mutathatók ki. (A szerző itt szerényen elhallgatja, hogy az utóbbit teljes egészében ő tárta fel lengyelországi kutatásai alkalmával.) Számszerű összegezésében az eredet a század dallamainál így oszlik meg: 57 német eredetű, cseh és szlovák 71, lengyel eredetű 8 dallam, — 12 eredete pedig még nem dönthető el. Százalék szerinti megoszlásban a század dallamaiból 46% szerepel idegen gyűjteményekben. Ha az idegen jellegű dallamokat is hozzászámítjuk, 71%-ra nő ez a szám.

Az utolsó fejezetben elemzi a szerző a politikai és felekezeti harcok hatását az énekek vándorlásában, elterjedésében, átvételében.

Az összefoglaló *Általános megállapításokat*, minden énekre egyenként konkrét kidolgozás követi a bőséges jegyzetapparátusban. Nagy előnye a könyvnek, hogy eltérően az I. kötettől, a dallamokra és szövegre vonatkozó jegyzeteket nem szétválasztva, két helyen közli, hanem A és B megkülönböztetéssel közvetlenül egymás mellett.

A szerző gondosságából az énekek címeinek, kezdősorainak alfabetikus rendjén kívül még két mutató könnyíti meg a tájékozódást.

A kötet végén közölt néhány fakszimile alapján az elmélettől távolabb álló muzsikusok is fogalmat alkothatnak maguknak a korabeli dallamolvasás, sokszor megfejtés, gyakran nem kis nehézségeiről.

Ha PAPP Gézának a *Bevezetésben* megszövegezett célkitűzését olvassuk: „Ez a kritikai kiadás tehát a speciális zenetörténeti szempontok mellett az irodalomtörténeti és népzenei kutatás szempontjait is figyelembe veszi”, (5. l.) megállapíthatjuk, hogy ezt teljes egészében meg is valósította. Több mint negyedszázados kutatása eredményeit közreadva, határainkon túlnövő jelentőségű könyvet alkotott, melyből — RÓHEIM Géza szavaival — rájövünk, hogy „Európa népei egyáltalában nem tudják, hogy lelkileg milyen közel állnak egymáshoz.”

SCHRAM FERENC

Kuusi, Matti: *Ovambo Proverbs with African Parallels.*

Helsinki, 1970. Suomalainen Tiedekatemia — Academia Scientiarum Fennica. 356 p (FF Communications No. 208.)

Az ovambo a legnépesebb nyugati bantu nép, 350 000 lelke közül a zöm Délnyugat-Afrikában, negyedük Angolában él. Folklorjukat egy évszázada gyűjtik, e feljegyzések tekintélyes hányada finn vagy észak-európai misszionáriusoktól származik. 16 főbb és több kisebb forrásból került elő a gyűjtemény anyaga, amely a máig összegyűjtött ovambo szólásoknak bizonyosan a zömét tartalmazza. 2483 proverbium, összesen 4631 változatban olvasható a kötetben. Az egyes proverbiumok tartalmi csoportosítás nélkül követik egymást. Előbb a bantu forma, majd annak szó szerinti angol fordítása, végül átvitt angol értelmezése olvasható. Minden egyes proverbiumhoz a fellelhető afrikai párhuzamokat is idézi KUUSI. Az afrikai proverbiumkutatás jelenlegi helyzetét mutatja, hogy jóllehet ugyan hatvan néptől gyűjtött össze összehasonlító anyagot a szerző, mégis az összes párhuzamul felhozott afrikai proverbium száma sem éri el a közölt ovambo proverbiumok számát. A kötet végén ovambo szótutató olvasható, aki tehát tud bantuul, esetleg meg is találhatja az őt érdeklő proverbiumot a kötetben. Egyébként, amilyen óriási eseménye a folklorisztikai afrikanisztikának e kötet anyaga és a párhuzamok, annyira kár, hogy a beosztás és angol nyelvű index nélküli publikáció szinte elrejtje anyagát. Úgy látszik, még mindig nem tudjuk, hogyan is lehetne proverbiumokat tudományos módon közzétenni.

VOIGT VILMOS

Magyargyerőmonostori népköltészet

A szöveggyűjtemény OLOSZ Katalin, a dallamgyűjtemény ALMÁSI István munkája Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest 1969, 392 l. Illusztrált

A múlt század második felében kivirágzott kalotaszegi népművészet nevezetes szerepet töltött be kultúránkban. ADYt, MÓRICZ Zsigmondot ihlette, példaadója volt Kós Károly házainak, templomainak. A század első évtizedében neves művészek merítették élményt színes világából. Később műhelye lett a Kolozsvárt művelt magyar önismereti tudományoknak. Hogyne köszöntenék az újabb kötetet, mely szépen gyarapítja a különben nem szűkös, de korántsem elegendő kalotaszegi ismereteinket.

Jó néhány esztendőtt visszatekintve kevés népköltési gyűjtemény érte meg, hogy röviddel megjelenése után a magyarországi napisajtó két ízben is elismerően méltassa (*Magyar Nemzet*, 1969. dec. 7.; *Népszabadság*, 1969. dec. 30.) és SZABÓ T. Attila Kalotaszeg múltjának ma élő legtudósabb ismerője tanulmányterjedelmű ismertetést írt róla (*Igaz Szó*, 1969. XI. 871—878).

Magyargyerőmonostor a legnevezetesebb kalotaszegi faluk közül való. Fontos része volt Kalotaszeg, s egyben a magyar népművészet felfedezésében. Legelőbb azért, mert itt született és itt nőtt föl a parókián HÓRY Etelka, később GYARMATHY Zsigmondné asszony, aki az 1880-as évektől nem sokkal az első világháború kitörése előtt bekövetkezett haláláig, fáradhatatlan propagálója volt a vidéknek. Az ő jóvoltából láthatott a